

Gadejura

En nødløsning i en undtagelsestilstand

Af Nanna W. Gottfredsen, gadejurist

Publiceret i "Tid til respekt", redigeret af Stig Dalager og Per Schultz Jørgensen, Socialpolitisk Forlag, december 2004.

Gadejura.

Gadejura er en service der tilbydes på gaden. Det er et tilbud om juridisk rådgivning til Gadens folk, f.eks. stofmisbrugere på de såkaldte åbne stofscener; offentlige steder hvor udsatte, udstødte mennesker samles og er hinandens sociale netværk. På godt og på ondt.

Subkulturen her er et uhyre interessant fænomen i sig selv, men en nærmere beskrivelse af den ligger uden for denne artikels ærinde. Det skal dog nævnes, at der er tale om forsamling af overordentligt forskellige mennesker; herunder stof- og alkoholafhængige, psykisk syge, hjemløse og overlevelseshandlende¹. Nogle er det hele. Og fælles for mange af dem er, at deres primære problematik ikke er f.eks. et misbrug af det ene eller det andet stof, men derimod elendige opvækstvilkår og massivt omsorgssvigt fra tidlig barndom, som en gennem årene helt utilstrækkelig socialpolitisk indsats ikke har formået at kompensere eller dæmme op for.

Skal juridisk rådgivning nå og omfatte også disse udstødte mennesker, må rådgiveren, gadejuristen, tilbyde sig "der, hvor de er" og på deres præmisser i en udpræget "her & nu"-kultur. De opsøger ikke selv juridisk rådgivning – hverken hos advokater eller i diverse retshjælps-tiltag – som traditionelt foregår i den udstødende omverden. Det kan koste penge, som de ikke har og foregår under alle omstændigheder i en omverden de er uønskede i, ikke har adgang til og vel også foretrækker at undgå at opholde sig i. Fordi det er forbundet med ubehag og underkendelse. Skal retssikkerhed også gælde for dem, må den komme til dem.

Vi kan – desværre – være tilbøjelige til først for alvor at kære os om retssikkerhed, når den forbigår os selv. Af mange grunde skulle vi, gerne med Martin Luther Kings begavede ord; *Injustice anywhere is a threat to justice everywhere (1963)*, bestræbe os på og endda have egen-interesse i at bekæmpe også den uretfærdighed der overgår andre, herunder dem vi ikke kender – og måske endda slet ikke ønsker at kende. De allersvageste medborgere kan være helt og aldeles afhængige af at andre tager denne kamp sammen med dem eller eventuelt endda for dem. De magter det ikke selv. Ofte har de end ikke ressourcerne til at gøre sig bekendt med deres ret. Og kender du ikke din ret, noterer du naturligvis heller ikke, når den forbigår dig.

Gadejura – en nødløsning i en undtagelsestilstand.

Det var egentlig ganske andre omstændigheder, som bragte mig i kontakt med de udsatte grupper på den åbne stofscene på Vesterbro i København. I slutningen af 1990'erne var jeg i gang med at indsamle materiale til et kriminologisk speciale om heroin på Det Juridiske Fakultet. Litteraturen brillerede imidlertid ved sit fravær af stofbrugernes egne beskrivelser og opfattelser af dettes stofs værdi og funktion og jeg måtte derfor opsøge denne viden selv på den åbne stofscene. Det jeg først og fremmest mødte var imidlertid et tilsyneladende ekstremt udækket retshjælpsbehov. Et enormt behov for 'juridisk førstehjælp'. Behovet for en disciplin som gadejura tegnede således helt sig selv.

¹ Med begrebet "overlevelseshandlende" menes der først og fremmest kvinder som af nød må sælge seksuelle ydelser for at kunne finansiere deres stofafhængighed.

Ikke fordi gadejura er ideelt eller optimalt. Det er det ikke. Parallelle systemer rummer i sig selv risiko for (yderligere) stigmatisering – men kan midlertidigt være absolut nødvendige. Gadejura er en nødløsning i en undtagelsestilstand, noget der pinedød må tilbydes, så længe de etablerede systemer ikke er indrettet på en måde, som gør det muligt for f.eks. udsatte grupper at anvende dem i tilstrækkelig grad, trække på dem ved behov og i det mindste efter hensigten i gældende lovgivning.

Jeg tænker ofte og håber inderligt, at mine mange kedelige erfaringer med ganske lemfældig omgang med udsatte borgeres rettigheder ikke er repræsentative. At jeg arbejder i et mørkt hjørne, hvor klienterne for den juridiske rådgivning på gadeplan allerede – og på mange måder – er stærkt selekterede. I et mørkt hjørne, hvor man blot ikke ser al den gode sagsbehandling der i øvrigt måtte foregå.

Under alle omstændigheder står det slemt til her.

Identifikation af behov for juridisk førstehjælp.

I princippet adskiller gadejuristens arbejde sig ikke ret meget fra den formentlig mere velkendte gadesygeplejerskes. Gadesygeplejersken møder nødstedte mennesker, f.eks. hårdt belastede stofbrugere, med anerkendelse og omsorg alt imens behov for sygepleje eller anden sundhedsfaglig pleje identificeres. Ligeledes er gadejuristens væsentligste redskaber anerkendelse og omsorg for det nødstedte, udstødte menneske. Kun således etableres den nødvendige relation. Gennem omsorg, vokser egen-omsorgen; også i forhold til at formulere behov og kræve sin ret. Den tætte og gode relation er dertil den nødvendige forudsætning for at kunne afdække behovet for ”juridisk førstehjælp”. For mens man oftest vil være klar over, at man har et åbent sår eller en byld i lysken eller en hånd med koldbrand, som har akut behov for sundhedsfaglig assistance, kender Gadens folk generelt ikke deres ret. De aner derfor heller ikke, at de er blevet krænket og nægtet denne ret. Selv når de en sjælden gang gør, kan de i øvrigt føle sig nødsaget til ikke at kræve den. Med henvisning til oplevelsen af, at deres hele eksistensgrundlag afhænger af den fortsatte ”gode relation” med sagsbehandleren, kan de være stærkt tilbøjelige til at afstå fra at kræve deres ret. De tør ganske enkelt ikke at sætte denne relation på spil. Det er alt for risikabelt.

Retssikkerhed - forudsætning for ”menneskelig opblomstring”.

Det er påpeget, at en af grundforudsætningerne for den personlige identitetsudvikling, den ”menneskelige opblomstring” er retssikkerhed (se A. Honneth, P. Højlund). Oplevelsen af at være bærer af rettigheder. At sikre stærkt udsatte og udstødte borgere denne oplevelse, at sikre dem både korrekte og gode afgørelser, er kerneopgaven som gadejurist.

Lovgivers gode viljer er ikke altid nok.

I slutningen af 1990erne gjorde man lovmæssigt visse kunstgreb, som i sig selv bar et skærpet fokus på retssikkerhed og som bl.a. havde til hensigt at lette tilværelsen for særligt udsatte grupper. Med retssikkerhedslovens § 9 blev det f.eks. gjort klart, at borgeren har handlekommune dér hvor han opholder sig. Der opereres således ikke med et bopælskriterium og dermed skulle den hjemløse være sikret adgang til det sociale hjælpeapparat. Vel kan der være tvivl om, hvilken kommune der i sidste ende skal sidde med regningen, men et sådant slagsmål er og skal være den svage borger uvedkommende. Fungerer dette i praksis? Set fra en mørk gadevinkel er svaret et klart og rungende ”Nej!”. Kommunerne kan have en væsentlig økonomisk interesse i at sidde RL § 9 overhørig. Det er klart. En interesse som ikke bliver mindre, når der er tale om ”dyre” sociale klienter.

- ”Lige den paragraf ... den gælder ikke her i kommunen!”.

En hjemløs mand havde for år tilbage haft en løs tilknytning til en ganske anden kommune i den anden ende af landet. Nu havde han levet på gaden i denne kommune i gennem flere år, hvor han havde klaret sig ved at samle flasker og sælge ”værktøj” (sterilt injektionsudstyr) til stofbrugerne. Tilværelsen var imidlertid blevet en kende for hård for ham og han besluttede sig for at søge hjælp i opholdskommunen. Jeg mødte ham under mit arbejde som gadejurist, informerede ham om opholdskommunens handleforpligtelse og han drog af sted mod socialkontoret. Da han kom tilbage, fortalte han, at han var blevet afvist og i stedet henvist til at søge hjælp i den kommune han senest havde haft adresse i. Han havde fået en supplerende forklaring, som han ikke helt kunne gengive, men som forekom ham acceptabel. Jeg tilbød nu at tage med ham på socialkontoret. Vi når end ikke hen til skranken, før dagens vagthavende genkender den hjemløse mand og udbryder: *”Jeg har jo fortalt dig, at du ikke kan få noget her!”*. Da jeg bringer RL § 9 på bordet, falder vagthavendes kontante svar prompte: *”Nååh – den paragraf kender jeg godt – men den gælder ikke her i kommunen!”*. Den hjemløse mand kigger på mig og siger: *”Det var jo det jeg sagde til dig!”*. Siden indviede han mig i sit eget, næsten logiske, ræsonnement. De regler, han selv var bedst bekendt med var politivedtægterne – og her havde han oplevet, at der var forskel på reglerne alt efter hvor man befandt sig. Derfor ræsonnerede han sig frem til, at det samme kunne være tilfældet også på det sociale område. Det viste sig overordentligt brugbart i denne situation at have medbragt en bisidder med juridisk kompetence. Der gik ikke ret mange minutter før sagen tog en markant drejning. Nu blev der handlet. Men havde han selv kunnet opnå at få den hjælp han havde ret til – og behov for? Formentlig ikke. Han anede end ikke, at han var blevet krænket.

- ”Knytnæveslag er ikke vold”.

Lovgiver og borger forstår ikke nødvendigvis altid ”det samme ved det samme”, hvilket kan være endnu en kilde til manglende notering af krænkelser. Da den såkaldte ”Station 1-sag” kørte for fuld udblæsning i medierne i slutningen af 1990erne, anmeldte Gadens folk en lang række overgreb imod dem angiveligt begået af politiet. En dag talte jeg med en af Gadens ældste og spurgte ham, om han havde oplevet noget der lignede det så mange andre berettede om i mødet med politiet på gadeplan. Det afviste han blankt. I samme åndedrag fortalte han imidlertid, at han var blevet slået så hårdt i maven af en politibetjents knytnæve, at han var bukket sammen og havde kastet op på stedet. Som så mange andre havde han i henhold til politivedtægten forbud mod at opholde sig i forbudszonerne på Vesterbro. Hver og en af dem. Et forbud som selvsagt kan være overordentligt vanskeligt at overholde, når det nu engang er her man lever, sover og har sit hele sociale netværk. I en af disse forbudszoner havde han mødt denne betjent, som skulle have beordret ham væk i en fart – ellers ville han ”få buler”. Derfor tog han sig en tur rundt om karréen, men stødte så igen på den samme betjent. Og så var hammeren faldet. ”Men jeg var jo blevet advaret” sagde han og sluttede med fast stemme: ”Så vold har jeg ikke været udsat for fra politiets side”.

Når overgreb bliver norm.

Gadens folk er ikke ”dine og mine” børn. De er derimod meget ofte mennesker som fra tidlig barndom har været udsat for vold, incest, misbrug i familien, eller anden massiv omsorgssvigt, tvangsfjernelse, ophold på børnehjem, siden i skiftende plejefamilier, et utal af behandlingsophold som de ikke har kunnet profitere af og adskillige fængselsophold. De er hårdt belastede af diverse sygdomme, herunder sindslidelser, hepatitis i forskellige former, HIV og andre alvorlige infektionssygdomme, har fået amputeret arme eller ben og er tandløse. Deres elendige fysiske, psykiske og sociale tilstand er ikke en umiddelbar følge af livsstil, men af livsvilkår.

Når tilværelsen mest har kendetegnet sig ved netop overgreb og traumer af alverdens karakter fra tidlig barndom, kan overgreb måske blive svære at få øje på, vanskelige at identificere. Måske ser

man ikke skoven for bare træer. Måske stemmer overgrebene udmærket overens med et negativt selvværd, en negativ selvopfattelse eller blot med erfaringen – og opleves derfor ikke som overgreb. Overgreb bliver ligefrem norm. Hårdt belastede stofbrugere, som er primær målgruppe for mit arbejde, lever – overlever – i en barsk subkultur. Uanset at den er sprængfyldt af spænding og en værdsat uforudsigelighed, kan den også være brutal. Den massive udstødelse har bl.a. den konsekvens, at de forskanser sig i denne subkultur på endog meget barske præmisser. Det sker af mange grunde, også af nød. Tilhørsforhold har vi alle brug for. Denne subkultur udmærker sig for de udstødte ved, at man her har en enestående chance for at høre til – uden at føle sig afvigende fra de andre. Her er alle i samme båd. Man er blevet defineret som afviger og har påtaget sig afvigeridentiteten. Det samme er tilfældet for de andre. Krænkes man – og opdager man det – kan man i øvrigt ikke trække på de mekanismer vi andre trækker på. Har man taget sig en lur på trappen til Mariakirken i Istedgade, hvorunder man er blevet frastjålet en pakke stof – det næste fix – kan man ikke ringe til politiet og klage sin nød. Har man forbrudt sig mod subkulturens normer, og f.eks. solgt stof iblandet vaskepulver - bevidst eller ubevidst – kan de forurettede heller ikke trække på det almindelige efterforsknings- og sanktionsapparat. ”Dom” falder der dog alligevel – også hurtigt. I denne subkultur går der ikke ret mange sekunder mellem opdagelse, domsafsigelse og eksekvering af straf. Et ganske sympatisk træk ved subkulturen er imidlertid, at den som regel er meget hurtig til at tilgive. Her opererer man ikke med plettede straffeattester i adskillige år efter forseelserne. Ikke desto mindre er udsatte menneskers tilværelse fuld af overgreb – i subkulturen såvel som fra den udstødende omverden.

Krænkelser fra den udstødende omverden.

Eksemplerne i denne kategori er utallige. Her skal blot enkelte udvalgte nævnes. En ny undersøgelse² foranlediget af Socialministeriet dokumenterer, at ca. halvdelen af sagsbehandlerne end ikke har læst gældende sociallovgivning. Når man ikke kender loven, er den selvsagt overordentlig vanskelig at efterkomme. Ifølge undersøgelsen har sagsbehandlerne den opfattelse, at de faktisk ikke behøver at læse loven – for de har deres ”professionsetik” – og det kan åbenbart være lige så godt ...

- Aktindsigt.

Gennem knap fem år som gadejurist, har jeg endnu ikke oplevet, at en stofbruger, som mundtligt har udbedt sig sine sagsakter, også har fået dem indenfor den i loven angivne tidsfrist på 10 dage. Det er faktisk kun sket overordentligt sjældent at vedkommende overhovedet har fået sine sagsakter, før der er blevet rykket skriftligt. Når lejlighed hertil har budt sig, har jeg forsøgt at få dette fænomen forklaret. Ofte lyder forklaringen, at man bare har haft alt for travlt, eventuelt blot glemmt anmodningen om aktindsigt. At sagsbehandlere *har* travlt, er der vist ingen tvivl om. Men protester over urimeligt arbejdspress, bør kun lyde opad – ikke nedad. Nogle henviser til, at de selv – eller andre kolleger i forvaltningen – ”lige skulle kigge sagsakterne igennem først” og at dette ikke kunne ske indenfor lovens tidsramme, f.eks. fordi man havde været på ferie. Enkelte sagsbehandlere har givet udtryk for, at de ikke var klar over, at der maksimalt måtte gå 10 dage. Det synes de fleste dog at vide. En enkelt har givet begrundelsen, at vedkommende ”jo alligevel ikke kunne læse” ... En anden knap så heldig variant er forklaringen om, at sagsakterne først skulle ”anonymiseres”. Den supplerende forklaring til den måbende gadejurist var, at dette var en følge af persondatalovgivningen – for ellers var man forpligtet til at underrette nævnte identificerbare personer (bemærkninger om voldelige ægtefæller, fædre der har begået incest etc.). At underretningspligten efter persondataloven ikke først træder i kraft ved anmodning om aktindsigt og

² Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4, Retssikkerhed og formidling, Socialministeriet, april 2004

at ferielovgivningen ikke suspenderer forvaltningslovens regler om aktindsigt forekommer således ikke at stå lysende klart for alle.

- Bisiddere.

Retten til at medbringe bisidder er krystalklar, men holdningerne hertil til gengæld meget forskellige. Jeg har dog oplevet, at en forvaltning – vel at mærke i forhold til en psykisk syg mandlig stofbruger med flere voldelige overfald på sagsbehandlere bag sig – anså det som en klar fordel og endda sikrede sig min deltagelse før møder. Har forvaltningen ikke selv fordel heraf, er det dog min erfaring, at man bestemt og tydeligvis ikke bryder sig om bisiddere. Der er formentlig mange forklaringer på dette, blandt dem forståelsen af sig selv – sagsbehandler eller behandler i det offentlige system – som havende hjælper-identitet og udelukkende gode viljer som ikke behøver at være undergivet nogen som helst former for kontrol, mens man kan være tilbøjelig til at nedtone de nok så markante vurderende, bedømmende og kontrollerende sider af jobfunktionen. At retten til at benytte sig af en bisidder, er en ret som hverken direkte eller indirekte må modarbejdes, får de udsatte borgere således ikke altid oplevelsen af. Den praktiske accept kan f.eks. blive knyttet til at det er ”annonceret i passende god tid”. Eller mere personligt med en bemærkning som denne: ”Det er da i orden, hvis du altså ikke har tillid til mig”. At medbringe en bisidder efter en sådan bemærkning kræver styrke og overskud; for man effektuerer ikke længere blot en fundamental rettighed; nej – man leverer en mistillidserklæring. Det budskab man har forstået er, at bisidderens deltagelse betragtes som en art krigserklæring – og en krig har disse mennesker kun i yderst sjældne tilfælde rustning og våben til at indlede. Det er alt for risikabelt.

Er det jura eller økonomi der normerer?

Svaret på dette spørgsmål er klokkeklart – juraen normerer. Men i den virkelige virkelighed er det noget mere grumset. Her forekommer en anden størrelse i vid udstrækning at fortrænge juraen som primært normerende for borgernes retstilling. Nemlig økonomien. Også selvom det skulle være åbenbart for enhver, at borgeren ikke støtter ret på kommuner og amtskommuners konti, men derimod på de forskellige love.

Ét er den stofafhængige imidlertid særdeles vidende om; nemlig, at ”har man penge, så kan man få, og har man ingen” kan det have alvorlige konsekvenser. Han mærker det nådesløst på sin egen krop, når han ikke formår at rejse de fornødne midler til at imødekomme sin stofafhængighed. Også denne kvindelige stofbruger som under vores mange møder efterhånden var begyndt at formulere et behov for at komme i stoffri døgnbehandling. Det koster mange penge, rummer risici for yderligere nederlag eller ”behandlingsskader” og har sjældent den store succes – men dog for nogle enkelte. Ikke desto mindre har en ”stofmisbruger” et retskrav på et behandlingstilbud jf. servicelovens § 85 og kan efter omstændighederne også have krav på et af disse dyre døgnbehandlingstilbud. Et sådant tilbud havde hun fremsat ønske om hos visiterende myndighed. Det var tidligt forår, men svaret fra den amtskommunale visitator lød: *”Vi har desværre ikke flere penge til den slags behandling i år”*. Det skal understreges, at der faktisk findes lovlige, og gode, begrundelser for ikke at imødekomme stofafhængiges ønsker om døgnbehandlingstilbud. At der ikke er flere penge i kassen, er imidlertid ikke blandt dem. Men kvinden havde fuldt ud accepteret begrundelsen. *”Man kan jo ikke plukke hår af en skaldet”*, sagde hun og havde allerede indstillet sig på at vente til januar måned året efter. Under snakken om hendes ret og de amtskommunale pligter gik hun endda næsten i forsvar for denne offentligt ansatte og beskrev hende omsorgsfuldt som både brødbetyngt og dybt beklagende. Kvinden var ked af det, men ikke vred eller krænket. Hun havde født få måneder forinden, var i den forbindelse blevet stoffri, levede i et ekstremt voldeligt parforhold med daglige krænkelser, herunder voldtægt, og var på nippet til igen at befinde sig i et kompliceret afhængighedsforhold til

heroin. Alt dette havde hun fortalt på rette sted – uden at det havde udløst et relevant tilbud. For der var ingen penge i kassen ... Af hendes sagsakter blev det økonomisk begrundede afslag refereret således: ”Jeg informerede hende om, at entreprisen pt. er opbrugt”. På et møde, hvori jeg deltog som bisidder, kunne alle – også den deltagende leder – udmærket se, at man var dårligt stillet i en klagesag og der gik ikke ret mange øjeblikke før kvinden var af sted i et relevant – og i øvrigt dyrt – tilbud. Således endte også denne historie godt, mens det dog er yderst kritisabelt og dybt beskæmmende, hvis dét at få sin ret forudsætter, at man har en gadejurist som bisidder. Dertil er der, med blot en enkelt på dansk jord, i øvrigt også alt for få af slagsen.

Retten til at klage – og klagesystemets begrænsninger.

Klageadgang præsenteres gerne som en væsentlig del af borgerens retssikkerhed – men så enkelt er det langt fra. Det kræver ressourcer at klage. Og styrke og mod. Og mulighed og evne. Og selv om formkravene i dansk ret er minimale, og man faktisk også kan tillade sig at forvente hjælp til at klage fra forvaltningen og under alle omstændigheder har krav på klagevejledning, er klageforhindringerne for udsatte udstødte mennesker næsten uoverstigelige. I fraværet af klageressourcer reduceres klageadgangen til en næsten illusorisk størrelse. Det er således ikke gennem klageinstanser, at vi vil høre om disse menneskers alvorlige retssikkerhedsproblemer.

Ud fra retssikkerhedsmæssige hensyn bør klagesystemer være indrettede således, at de tager hensyn til den klageberettigedes situation, tilstand og forudsætninger. I forhold til udsatte mennesker er det helt afgørende, at klagesystemerne som minimum er enstrengede. Men også, at man er villig til at gå videst muligt for at hjælpe klageren på alle dele ad klagevejen. Visse afslag har særligt indgribende karakter, f.eks. afslag på ansøgning om kontanthjælp eller ansøgning om metadonbehandling. Her er der ganske enkelt tale om hhv. eksistensgrundlag og overlevelse. Metadonbehandling reducerer nemlig dødeligheden markant. I sådanne sager, samt i implementeringsfasen i forhold til ny lovgivning, kunne man inderligt ønske sig, at forvaltningen blev pålagt en klagepligt, en pligt til at klage over sig selv, når man giver afslag. Endvidere kan man kun undre sig over, at et udmærket tiltag som den uvildige konsulentordning for mennesker med handicap, jf. servicelovens § 70a er forbeholdt netop denne gruppe og ikke også omfatter andre grupper med særlige behov.

At klagesystemerne fungerer i et højt tempo har en helt særlig værdi generelt og i forhold til udsatte grupper ganske afgørende betydning. En kvinde havde for år tilbage været daglig bruger af heroin og i den forbindelse fået sit barn anbragt i en plejefamilie. Efterhånden var hun blevet stabiliseret; hvilket hun selv især tilskrev sin metadonbehandling, havde fjernet sig fuldstændig fra stofmiljøet, mødt en god mand og ønskede at etablere sig med ham i en ny amtskommune. Hendes barn var blevet hjemgivet fire år tidligere. Med flytningen, skulle hun også flytte sin medicinske behandling. Den nye amtskommune gav hende imidlertid afslag på at fortsætte med den behandling som var grundlaget for hendes høje funktionsniveau. Sådanne oplevede hun det selv og havde også opbakning hertil fra en speciallæge i hospitalsvæsenet. Men den amtskommunale læge holdt fast og hun var nu henvist til at købe sin medicin illegalt, mens Patientklagenævnet skulle bruge ca. 10 mdr. på at behandle hendes klage. Det må være åbenbart for enhver, at dette er aldeles uholdbart. Man ved, at mennesker som udelukkes fra metadonbehandling har en markant forhøjet dødelighed. Med dialog, forhandling, mægling og slet skjulte trusler om indledning af klagesag lykkedes det på tre uger at finde en for kvinden relevant løsning. Men kvinden var ikke bare glad. Hun var vred og meget krænkede over, at hun ikke selv – med i øvrigt helt de samme argumenter – havde formået at opnå det samme resultat. At hun var henvist til at involvere juridisk assistance for at opnå det hun havde ret til og behov for, oplevede hun som ekstremt ydmygende.

Klageadgangen kan i praksis begrænses og afskæres på mange – også ganske kreative – måder. Her skal blot nævnes en enkelt. Den lovbestemte remonstration, pligten til at genvurdere en afgørelse ved en klagesag, er som filter for forkerte og ulovlige afgørelser vel ganske fornuftig. Når klageren i forbindelse med genvurderingen får medhold, er der også gevinst ved en formodentlig hurtigere afslutning af sagen. Men ordningen kan i praksis være yderst problematisk. Da en kvinde var utilfreds med en afgørelse og derfor sagde til sagsbehandleren, at hun ville klage, lød svaret: ”*Det kan du da godt prøve – men gæt lige hvem der skal kigge på din klage?*”. På sin vis er svaret korrekt; remonstration indebærer jo at afgørelsesmyndigheden skal genvurdere afgørelsen og den praktiske tilrettelæggelse af remonstrationen i afgørelsesmyndighederne varierer meget. Den her valgte måde at formidle indholdet af bestemmelsen på er bestemt ikke fin i kanten. Uanset om målet reelt var at undgå en klagesag, virkede metoden stærkt klagebegrænsende. Kvinden sad ganske rystet tilbage – blottet for tillid til det offentlige system.

Tilgængelighed og omgængelighed.

Det offentlige hjælpeapparats tilgængelighed må være et helt centralt begreb, når vi taler om dets succes – eller mangel på samme. For Gadens folk er tilgængeligheden bestemt ikke optimal. En anden gruppe med særlige behov, mennesker med handicaps, har haft stor succes med at udfordre forvaltningernes tilgængelighed. Findes der i dag en socialforvaltning, hvor der ikke er taget højde for at kørestolsbrugere skal kunne entre?

Begrebet tilgængelighed udfordres naturligvis også af andre grupper, f.eks. hårdt belastede stofbrugere. Blot på en lidt anden led. For de mest udsatte af dem, er der ikke forskel på søndag og mandag, man har hverken ur eller kalender, og ej heller bopæl at modtage breve på, ligesom der kun yderst sjældent er taletid på en eventuel mobiltelefon. Sådanne vanskeligheder har man endnu ikke formået at håndtere relevant. Ofte lever disse mennesker og er vågne om natten, men får tider hos sagsbehandleren om formiddagen. Nogle af de bedre stillede har, om ikke taletid, så mulighed for at sende en SMS, for at bestille eller melde afbud til et aftalt møde, som de ikke ser sig i stand til at deltage i, f.eks. fordi de er abstinente – men ingen offentlig mobil at sende SMS'en til. Med overhængende risiko for blot at få yderligere et stempel som ”ligeblødt” og ”respektløst”. Således er det i mere end en forstand, at vi ikke formår at kommunikere på deres præmisser.

Ligeledes efterkommes borgerens ret til ”venlig og hensynsfuld behandling” ikke altid set fra en gadevinkel. En kvinde finansierede sin stofafhængighed ved prostitution – den såkaldte ”overlevelsesprostitution” – i Københavns prostitutionsgade nr. 1, Skelbækgade. Det var bestemt ikke nogen let eller behagelig tjans, men det var den eneste måde hvorpå hun kunne rejse de nødvendige midler – uden at ”skade eller genere andre”, som hun udtrykte det. En dag tager en kunde hende med ud i Sydhavnen i sin bil. Her voldtager, slår og sparker han hende og ”ruller” hende for dagens hårdt indtjente penge. Alt hvad hun ejer og har. Både aften og nat gik med at tage på skadestuen, og siden anmelde det skete til politiet samt tilhørende afhøring. Vi tager hele turen sammen og næste morgen tropper vi op hos sagsbehandleren for at bede om den såkaldte overlevelseshjælp, lidt penge at klare sig for. Hun er yderst beskeden og beder blot om lidt midler til at klare sig igennem denne dag – så hun ikke skulle direkte tilbage i Skelbækgade. Ude på gangen, med adskillige uvedkommende tilhørere, lader sagsbehandleren kvinden forstå, at hun temmelig ligeglåd med det skete, at hun ikke overhovedet vil yde denne hjælp og ”*du kan fandeme da bare lade være med at gå dernede – du er jo selv ude om det*”.

Denne type overgreb findes også i mindre ekstreme former og der er ingen tvivl om, at det kunne klæde os at møde disse udsatte, udstødte mennesker med en langt højere grad af ydmyghed. Hvis

ikke det allerede følger naturligt af en grundholdning, kunne det måske følge af simpel taknemlighed over at befinde sig i den privilegerede hjælper-rolle. Det er så let at hjælpe og så uendeligt meget sværere at blive hjulpet. En given indsats er i øvrigt ikke hjælp, blot fordi man siger, at det er hjælp. Hjælp er vel først hjælp, når ”den anden” oplever sig hjulpet. Udfordringen for det etablerede er at formå at anerkende, at definitionen af Det Gode Liv er et individuelt projekt, at Det Gode Liv dermed også kan se ganske anderledes ud end vores eget, at tidligere tiders skelnen mellem værdigt og uværdigt trængende ikke længere er gældende og vi må lære at ”forstå også det, som vi ikke forstår”.

Menneskesynet.

I et indlæg i Politiken beskyldte Tine Bryld os for nyligt for at behandle stofafhængige som vor tids spedalske. Det må jeg, desværre, medgive hende. Det viser sig alle vegne – på Christiansborg, i forvaltningerne, i behandlingssystemerne, hos politiet og på hospitalerne. En kvinde, som efter en større hofteoperation var spændt op og fast med lodder og trisser til hospitalssengen på 10. dag, da jeg endelig fandt hende, havde gennem alle disse dage beklaget sig over stærke smerter. Hun var grædende og vred sig i smerte. Overfor personalet, kom hun til at præsentere mig som sin ”advokat”, og bad så om en kopi af sagsakterne. Da jeg talte med hende igen samme aften, kunne hun nu fortælle, at hun, straks efter at jeg var gået, endelig havde fået ordineret den ønskede smertestillende medicin. Af journalen fremgik det klart og tydeligt, at hun dagligt, gentagne gange og vedholdende havde klaget over smerter fra sit godt 30 cm. lange operations-ar. Ligeledes fremgik det igen og igen, at hun var ”kendt iv misbruger” og at hun bare ”plæderede for medicin”. På selve dagen for mit første besøg ved hendes hospitalsseng, står der i journalen: ”Pt. beder om aktindsigt hvilket imødekommes” og i næste linie: ”Pt. har smerter, ordineres Ketogan 4 x dagligt” ... Noget tyder på, at det mere var mellemkomsten af juridisk assistance som egentlig udløste denne medicinering, selvom faglige, saglige hensyn vel skulle og kunne have båret ordinationen alene. I et andet tilfælde var en kvinde, velkendt af politiet i stof- og prostitutionsmiljøet, blevet slået ned. Politiet var ankommet til stedet i stort set samme sekund og havde anholdt gerningsmændene. Gul og blå over næseryggen og med enorme buler i baghovedet efter slag og spark, kontaktede hun politiet for at sige, at hun fortsat sad og ventede på skadestuen med henblik på optagelse af skadesrapport. Det var nu blevet sen aften og spørgsmålet var, om hun i stedet kunne stille til afhøring næste dag? Hendes ansigtsudtryk var ubeskriveligt, da hun blev meddelt, at hun ikke behøvede at komme, fordi man blot ville kategorisere hændelsen som ”gadeuorden”.

Man kunne få den tanke, at de stofafhængige endda i dag mere end nogensinde betragtes og behandles som vor tids spedalske. Frem til det seneste magtskifte har det været den eksplicitte politiske dagsorden, at den kontrolpolitiske indsats ikke skulle rettes mod stofbrugere, men mod det lidet sympatiske bagmandsled; de stofkriminelle ikke-brugere. Der er vist ingen tvivl om, at stofbrugere gennem årene i praksis alligevel og i vidt omfang har været direkte skydeskive for indsatsen. Med regeringens plan, ”Kampen mod narko”, er denne praksis i dag legitimeret. Nu er stofbrugere direkte mål for den ekstremt repressive indsats.

Den offentlige ”indsats” stofbrugere mødes mest af, og som vi bruger flest ressourcer på, er den som tilrettelægges og udføres i kontrolapparatets regi i form af politiets massive stressaktioner på gadeplan og de mange ophold i Kriminalforsorgens institutioner som følge af især besiddelse af mindre mængder stof. Stof som de er både psykisk og fysisk stærkt afhængige af. Det skønnes, at ca. halvdelen af dem der sidder i vore fængsler er stofafhængige mennesker. Op gennem 1990erne er andelen af de hårdst belastede stofbrugere i fængslerne fordoblet. Selvom behandlingsindsatsen er massivt opprioriteret siden midten af 1990erne, har den fortsat meget ringe succes målt i forhold

til de politiske målsætninger om opnåelse af ”stoffrihed”. Politiske målsætninger er da heller ikke nødvendigvis hverken realistiske eller relevante. For mange – og især for de hårdest belastede stofbrugere – burde deres stofafhængighed mere betragtes og behandles som en kronisk tilstand. Derfor skal både mål og midler være nogle ganske andre end de i dag anvendte. Brugen af stof mødes som var det disse menneskers primære *problem*, mens det af dem selv beskrives og opfattes som en *løsning* på deres egentlige problemer – oftest af social karakter. Endda den bedste løsning de til dato har mødt. Mødet med de politiske målsætninger i behandlingssystemet, kan derfor være overordentligt angstprovokerende; for her vil man tage deres løsning fra dem – vel at mærke uden at der først sættes noget andet, og bedre, i stedet.

Vi kender ikke disse mennesker ret godt og heller ikke hverken deres præmisser eller prioriteringer. Med den massive vægtning af kontrol og repression udstødes de og udsættes for et helt umenneskeligt pres med blandt andet en dødelighed der er mindst 15 gange højere end den øvrige befolknings til følge. Vilje og evne til dikteret forandring forekommer i praksis ofte at være den høje pris for erhvervelse af anerkendelse og rettigheder. Restgruppen – de allersvageste blandt dem – overlades i stort omfang til sig selv, Gaden brutale vilkår, en næsten ubeskrivelig elendighed og alt for tidlig død. *The greatest disease and the greatest suffering is to be unwanted, unloved, uncared for, to be shunned by everybody, to be just nobody to no one*³. Over de senere år har et skiftende flertal i Folketinget adskillige gange nægtet dem praktisk indiskutabelt relevante og helt nødvendige tilbud som f.eks. heroinunderstøttet behandling og fixerum.

I en tid hvor politikere står på nakken af hinanden for at fremstå som den som har viljen til at komme den såkaldt ”negative sociale arv” til livs, er det beskæmmende at se et flertal af dem være bedøvende ligeglade med en gruppe mennesker, for hvem vi ikke er lykkedes at sætte tilstrækkeligt tidligt ind. Fra politisk hold tales der f.eks. om ”re-integration” af en gruppe mennesker, som aldrig har været integrerede. De kan få hjælp – men ikke på deres egne præmisser. Betingelsen er, at de udviser ”forandrings-vilje”. At de vil blive som ”os andre”. ”Noget-for-noget” mantraet gælder, som den ubetingede og meget høje pris for at nyde rettigheder, få anerkendelse. En pris som alt for mange af dem ganske enkelt ikke formår at betale.

Gode viljer og slette handlinger.

Man får ind i mellem det indtryk, at sagsbehandlere og behandlere i det offentlige system opfatter ”spark bagi” og en til tider ligefrem grov fremfærd, som den rette hjælp. Eller som udslag af gode viljer. Det kan se ud som om, at man er af den overbevisning, at man kan spanke mennesker til forandring. Da en hjemløs stofafhængig kvinde var blevet udelukket fra et døgnåbent værested, lød den umiddelbare begrundelse, at hun ikke brugte stedet ”rigtigt”. At hun ikke ønskede at samarbejde om at ”komme videre”. Fra stedets side havde man lagt sig meget fast på et enkelt spor, nemlig en visitation til døgnbehandling i Minnesota-regi. Kvinden havde en borderline diagnose og meget klare skriftlige anvisninger fra psykiatriens verden om, at hun af denne årsag ikke skulle udsættes for denne type behandling. Det var man imidlertid ikke videre indstillet på at lægge vægt på. Under et møde forsøgte vi at få klarhed over afgørelsen om ikke at kunne benytte værestedet samt – ikke mindst – hjemmelen for denne afgørelse. Det var ikke så let at få svar. Først mente man ikke, at man overhovedet havde truffet en egentlig afgørelse – det var blot en beslutning (sic!). Derudover ville man ”jo bare hjælpe kvinden”, ”hjælpe hende i gang”. Mens man gik her og ”hjælp”, var kvinden henvist til Gaden, hvor hun nu også måtte sove under åben himmel. For som medarbejderen på værestedet sagde: ”Jeg kan jo ikke holde ud at se hende gå her om to måneder og

³ Citat Mother Teresa

have det måske endda endnu værre". Kan man ikke holde ud at se menneskers elendighed, kan man jo selvfølgelig bortvise dem. Det får de det imidlertid ikke bedre af. Når vi overhovedet har regler, er det blandt andet for at sikre mod vilkårlighed. Men når sagsbehandling varetages – og det gør den i en vis udstrækning på det sociale område – af medarbejdere som ikke har juridiske kompetencer, er der ikke megen sikkerhed at hente i retten.

Man kan naturligvis ikke spanke mennesker til forandring. Uanset hvor "gode viljer" man så måtte have. Vi skal nægte at acceptere menneskers udstødelse. Vi skal insistere på, at de skal have lov til og mulighed for at bevare deres plads blandt os. Vi skal kræve, at der etableres relevante tilbud til dem. Og så kan vi – måske – tillade os at håbe, at de – for deres egen skyld – vil forandre sig ... Men dette vil alene ske gennem anerkendelse, omsorg, tolerance, rummelighed og det ligeværdige møde. Og sikringen af disse grundlæggende elementer kræver først og fremmest forandring hos os – ikke hos udsatte, udstødte grupper.